

**„Profesjonalna informacja w Internecie: projektowanie
i realizacja serwisów, dostęp, jakość, etyka,
własność intelektualna”**

**X Międzynarodowa Środowiskowa Konferencja Naukowa,
Kraków, 31 maja – 1 czerwca 2004 r.**

W dniach 31 maja – 1 czerwca 2004 roku Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego zorganizował międzynarodową konferencję naukową „Profesjonalna informacja w Internecie: projektowanie i realizacja serwisów, dostęp, jakość, etyka, własność intelektualna”. O zainteresowaniu tematem obrad może świadczyć fakt, że w ciągu dwóch dni wygłoszono ponad 30 referatów. Z zaproszenia organizatorów skorzystali specjaliści z Wielkiej Brytanii, Szwecji, Norwegii, Danii, Francji oraz Stanów Zjednoczonych. Przedstawili oni szerokie spektrum problemów związanych z udostępnianiem informacji w Internecie.

Obok wartościowej informacji, na stronach internetowych można znaleźć i taką, która jest niewiarygodna, świadomie czy nieświadomie zniekształcana. Dostępna technologia nie pozwala na razie precyzyjnie filtrować niepożądanych treści. Zwrócił na to uwagę Paul Sturges z Loughborough University w Wielkiej Brytanii w referacie „FAIFE and the Ethics of Professional Information in Cyberspace”. Podkreślił, że podjęte rozwiązania prawne i technologiczne naruszają 19 artykuł Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, która zapewnia każdemu człowiekowi swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji. W tym kontekście omówił działalność powołanej w 1997 roku komórki IFLA „Freedom of Access to Information and Freedom of Expression” (FAIFE). FAIFE monitoruje stan wolności intelektualnej w bibliotekach krajów, skąd dochodzą sygnały o naruszaniu prawa do informacji. P. Sturges kładzie nacisk na rozwijanie tzw. „informacy” (na wzór „literacy” – umiejętność pisania i czytania), obejmującej świadomość informacyjną, dostęp do informacji i jej użytkowanie. Apelował o rozwijanie umiejętności oceny zasobów internetowych niż wprowadzanie quasi-cenzorskich narzędzi naruszających prawa człowieka. Referent twierdził, że profesjonalista bibliotekarz, ściśle współpracując z użytkownikiem, rozwijając jego umiejętności, może uczynić z Internetu źródło bezpiecznej i wiarygodnej profesjonalnej informacji.

W wypowiedziach przewijał się często problem dostosowania bibliotek do gwałtownie rozwijających się technologii informacyjnych. Tord Hoivik z Oslo University College w referacie „Wide Enough for Libraries? The Library Function in a Web-

based World” zastanawiał się, jak będą wyglądały biblioteki różnych typów i ich użytkownicy za kilkadziesiąt lat. Bibliotekom szkolnym przypisał kluczową rolę w procesie nauczania. To musi być miejsce, gdzie różnego rodzaju źródła są nie tylko przechowywane, ale aktywnie używane. Biblioteka musi być przestrzenią, gdzie uczeń będzie mógł realizować wiele różnych form nauczania. W przypadku bibliotek akademickich mówił o konieczności współpracy bibliotekarzy z naukowcami w celu projektowania „cyfrowego środowiska wiedzy”, dzięki któremu studenci otrzymają łatwy dostęp do zdigitalizowanych dokumentów. Istotne zmiany powinny również przejść biblioteki publiczne. Część ich zbiorów musi zostać udostępniona w Internecie, gdyż tylko wtedy biblioteki będą w stanie konkurować z innymi dostawcami cyfrowych zasobów: wydawcami, księgarniami czy portalami.

O tym, że brytyjskie biblioteki przy szerokim wsparciu rządu już podjęły starania, żeby sprostać wymaganiom społeczeństwa informacyjnego, mówiła Anne Goulding, która wspólnie z Rachel Spacey z Loughborough University przedstawiła referat „Facilitating Access to the Internet: the Role of UK Public Library Staff”. Ponad 170 milionów funtów wydano w ostatnich latach w Wielkiej Brytanii na podłączenie wszystkich bibliotek publicznych do Internetu, digitalizację zbiorów oraz szkolenia bibliotekarzy. Program New Opportunities Fund Information and Communication Technology (NOW ICT) został bardzo przychylnie przyjęty przez pracowników bibliotek i zaowocował wzrostem umiejętności w zakresie nowych technologii.

Nie mogło zabraknąć wypowiedzi o problemie ciągle wzbudzającym kontrowersje – własności intelektualnej. Helge Clausen z The State and University Library w Aarhus w Danii w referacie „Intellectual Property and the Internet: Whose Information Is It After All?” omówił m.in. Dyrektywę Unii Europejskiej z 1992 roku dotyczącą publicznego wypożyczania książek, która stanowi, że prawo autora do kontroli dystrybucji nie kończy się w momencie, kiedy książka została sprzedana albo dystrybuowana w inny sposób. Państwa członkowskie mogą jednak ograniczyć prawo autora do kontroli publicznego wypożyczania pod warunkiem, że autorzy zostali wynagrodzeni. Zwrócił uwagę na przykład Danii, gdzie autorzy otrzymują coroczną rekompensatę za wypożyczanie ich książek przez biblioteki.

Marek Sroka z University of Illinois w Urbana-Champaign w USA w wystąpieniu „Commercial and Noncommercial Internet-based Information Services: a Threat or Chance for Libraries” naszkicował działalność serwisów internetowych, takich jak Ask Jeeves, Advice Trader, All Experts, które specjalizują się w udzielaniu odpowiedzi na pytania z różnych dziedzin zadawane online przez użytkowników. Podobne serwisy zaczynają być prowadzone przez biblioteki publiczne, m.in. Cleveland Public Library. M. Sroka przewiduje, że popularność takich serwisów będzie rosła, gdyż już teraz użytkownicy poszukują informacji głównie w Internecie.

Gary Byrd z Health Sciences Library (Uniwersytet w Buffalo w USA) w wystąpieniu „A Continuing Tragedy of the Commons: Multinational Corporate Control of the Published Results of Scientific Research” zreferował problem rosnących kosztów prenumeraty periodyków naukowych. Niepokojącym zjawiskiem jest przejście

kontroli nad czasopiśmiennictwem naukowym przez kilka dużych ponadnarodowych korporacji, które windują wysokie ceny. Na przykład w 2002 roku Reed Elsevier kontrolował ponad 26% rynku wartego 7 miliardów dolarów. Korporacje stosują przy tym dyskryminujące praktyki subskrypcji czasopism, zapewniają darmowy dostęp do wersji elektronicznej, ale połączony z bardzo drogą prenumeratą drukowanych wersji, różnicują ceny dla użytkowników instytucjonalnych i indywidualnych, stosują opłaty albo licencje bazujące na liczbie potencjalnych użytkowników, ograniczają liczbę użytkowników korzystających równocześnie z bazy, stosują niejasną politykę cenową, gdyż licencje i opłaty niejednokrotnie negocjowane są z roku na rok. Paradoksem jest to, że dostęp do czasopism elektronicznych miał zredukować koszty subskrypcji dla bibliotek. Dlatego coraz głośniej promowana jest idea modelu „open access” – otwartego dostępu do czasopism naukowych. Omówił m.in. projekt „The Directory of Open Access Journal” realizowany przez Bibliotekę Uniwersytetu w Lund w Szwecji, która zapewnia dostęp do ponad 1000 czasopism z różnych dziedzin wiedzy.

Przedstawicielki francuskich instytucji naukowych Joanna Janik z Bibliotheque de l’Institut d’Informatique et de Mathematique Apliquees z Grenoble i Christine Aubry z Maison des Sciences de l’Homme-Alpes w wystąpieniu „Dostęp do twórczości naukowej i waloryzacja wyników badań naukowych” zaprezentowały nowe technologie dostępu do wyników badań naukowych. Obszernie scharakteryzowały system Eurydice – platformę dostępu do czasopism elektronicznych i Dspace – system archiwizowania dokumentów cyfrowych.

Na zakończenie pierwszego dnia Elena Macevičiute z University College of Boras w Szwecji w referacie „Education for Digital Library and Information” zajęła się kwestią umiejętności, którymi powinien dysponować „specjalista informacji”. Przeprowadzone badania dowiodły, że studia kształcące specjalistów informacji powinny przygotowywać do właściwej oceny potrzeb użytkowników, kształcić kompetencje menedżerskie i umiejętności komunikacyjne.

Drugi dzień obrad został wypełniony wystąpieniami przedstawicieli polskich środowisk naukowych. Generalnie rzecz biorąc, można je ująć w następujące grupy tematyczne:

1. Prezentacja indywidualnych rozwiązań w zakresie projektowania bibliotecznych serwisów WWW. Swoje doświadczenia w tym zakresie prezentowali pracownicy Biblioteki Medycznej Collegium Medicum UJ, Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej, Biblioteki Politechniki Wrocławskiej, Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Biblioteki Głównej Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Prezentacje wielokrotnie pokazywały, jak ogromną ewolucję przeszły witryny polskich bibliotek uczelnianych, które od udostępniania prostych danych teleadresowych i katalogu online stały się źródłem wszechstronnej informacji dla użytkownika z uwagi na tworzenie serwisów tematycznych czy pośredniczenie w obiegu dokumentów. Grażyna Piotrowicz z Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu („Kreowanie serwisów informacyjnych w hybrydowej bibliotece uczelnianej”) opisała taki model biblioteki hybrydowej – przejściowego etapu między bi-

biblioteką tradycyjną a biblioteką cyfrową, która obejmuje formaty drukowane i cyfrowe i łączy je razem w formie zintegrowanych usług informacyjnych, dostępnych poprzez połączenie lokalnych i zdalnych bram elektronicznych.

2. Architektura informacji w serwisach internetowych. Pojęcie architektury informacji, czyli funkcjonalnego projektowania witryn WWW, zostało spopularyzowane m.in. dzięki książce Louisa Rosenfelda i Petera Morville'a. Na przykładzie edukacyjnych serwisów internetowych zagadnienie to omawiali Barbara Kamińska-Czubała („Architektura informacji w internetowych serwisach edukacyjnych”) oraz Stanisław Skórka („Systemy nawigacji a strategie nawigowania na przykładzie Edukacyjnego Serwisu Internetowego”), oboje z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie.

3. Nowe technologie w wyszukiwaniu i zarządzaniu informacją. Problematyka ta znalazła odzwierciedlenie tylko w kilku referatach. Lucjan Stalmach z Biblioteki Medycznej Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego („Nowe mechanizmy dystrybucji informacji w Internecie. Metadane i ich standaryzacja”) zajął się szeregiem internetowych standardów, takich jak Dublin Core, RDF, RSS służących do precyzyjniejszego wyszukiwania informacji. Z kolei Marek Nahotko z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ w kontekście tzw. „semantycznego webu”, czyli sieci, w której główną rolę odgrywa znaczenie danych, omówił pojęcie tzw. ontologii, czyli „definicji czytelnej maszynowo mówiącej, w jaki sposób rozumiemy jakąś dziedzinę oraz jej elementy składowe”. Ontologie mają udostępniać maszynom mechanizm pozwalający zrozumieć relacje pomiędzy danymi składającymi się na wiedzę.

Szeroko sformułowana problematyka konferencji stwarzała okazję do zaprezentowania wielu innych płaszczyzn udostępniania i zarządzania informacją w Internecie. Rozwój nowych technologii komputerowych zrodził potrzebę refleksji nad etycznym wymiarem stosowania komputerów, jak również wpływającymi z tego implikacjami dla bibliotekarzy. Kwestie te przybliżyła Barbara Sosińska-Kalata z Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w referacie „Internet i nowoczesna technologia a etyka pracownika informacji naukowej”. Jej wystąpienie dało zresztą asumpt do dyskusji nad bibliotekarskim kodeksem etycznym. Zarys młodej dyscypliny badawczej – cybermetrii – wykorzystywanej do badań ilościowych w cyberprzestrzeni przedstawiła Wanda Pindlowa z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Charakterystykę działalności agencji ENISA (European Network and Information Security Agency), powołanej w marcu 2004 roku przez Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej, omówiła Marta Grabowska z Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW.

Na koniec w konsulacie USA w Krakowie odbyła się telekonferencja z Trishą L. Davis, specjalistką w zakresie ochrony własności intelektualnej, która w swojej wypowiedzi omówiła przykłady umów licencyjnych wiążących się z dostępem w bibliotece do elektronicznych źródeł informacji.

Adam Jachimczyk